

UVODNIK

Številka *Socialnega dela*, ki jo držite v rokah in je v celoti posvečena področju drog, je izšla po natanko desetih letih izida zadnje številke *Socialnega dela*, ki je bila v celoti namenjena tematiki uživanja drog. Vsebina takratne posebne številke se je nanašala na zmanjševanje škode in načelo nizkega praga pri delu z uživalci drog. Takratna številka je izšla v času intenzivnega uveljavljanja pravice uživalcev drog do storitev, ki so pragmatične, smiselne in temeljijo na potrebah ljudi, ki uživajo droge. Takrat so strokovnjaki v različnih službah prepoznavali svoje mesto in naloge pri oblikovanju odgovorov na vsakdanje potrebe uživalcev drog in so se v širšem družbenem prostoru, če se izraziva z goffmanovsko prispodobo teatra, »podeljevale vloge in razdeljevali teksti«, danes pa so te vloge in teksti razdeljeni in so »igranci« na odru zavzeli rutinizirane položaje in se v zakulisju bolj malo dogaja. Nacionalni program na področju drog, ki je začel veljati leta 2004, je predvideval pluralizacijo odgovorov in tako omogočil, da v prostoru drog sobivajo različni, včasih celo nasprotujoči si diskurzi obravnavanja uživanja drog. Pri tem je težko reči, da lahko dokazujemo in prikažemo učinkovitost teh odgovorov, prej bi lahko rekli, da je položaj danes takšen, da so ljudje, ki uživajo droge, potisnjeni v anonimnost, da so pojmi, ki definirajo področje, postali samoumevni, in da službe delujejo po načelu inertnosti, ne pa po načelih proaktivnosti in razvoja.

Področje je razdeljeno po resorjih, odgovori temeljijo na argumentih procesov in ne na kombinaciji potreb in situacij, v katerih se znajdejo

ljudje v vsakdanjem življenju. In zgodbe, ki jih ljudje pripovedujejo strokovnjakom, se zato razvijejo o tematikah, ki so jih strokovnjaki pripravljene poslušati, namesto da bi uporabniki njihovih služb pripovedovali zgodbe, ki bi jih res radi povedali. Ozka profesionalna polja so danes nasičena s koncepti, teorijami, stališči, vrednostnimi sodbami, zato je interpretacija lastne izkušnje, povezane z drogami, ne glede na to, ali človek uživa droge ali ne, težavna. Uživalci drog in njihovi svojci se tako vsak dan znajdejo v položaju, v katerem kljub vtisu, da lahko izbirajo med obravnavami in storitvami, ostanejo praznih rok in so prepuščeni razpršeni, nepovezani in včasih izrazito sporadični ponudbi storitev in težko povedo »svojo zgodbo«. Zdi se, da je relevantnih točk refleksije izkušnje premalo prav zato, ker je ponujenih resnic preveč.

Zato morda ni nepomembno, da smo del zdajšnjega dogajanja zajeli in zbrali v tej številki. Na področju uživanja drog, pa naj bodo te dovoljene ali nedovoljene, je treba znova vzpostaviti kritičen, reflektiran dialog, ki bo omogočal, da postanejo vsakdanje zgodbe ljudi pomembne. Tokrat ne le kot politična strategija zagovarjanja pravic in opozarjanja na potrebe, ampak predvsem kot trenutek, ko se morajo/moramo nosilci različnih odgovorov, različnih »resnic«, predvsem pa tisti, ki so na družbenih položajih moči, vprašati, kaj naše delo pomeni za vsakdanje življenje uživalcev drog in njihovih bližnjih, ali z njimi skupaj iščemo odgovore ali pa nastajajo med strokovnjaki in uporabniki, pa tudi med resorji in strokami, še večje vrzeli in ignoranca. Gre torej za trenutek,

ko se moramo vprašati, kaj počnemo. In kako lahko to, kar delamo, delamo na pravičnejši in bolj smiseln način za ljudi, ki se zaradi rabe drog znajdejo v položaju, v katerem potrebujejo pomoč.

Na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani se veliko ukvarjamo s področjem drog. Tako je deloma zaradi naše navzočnosti na »sceni drog« z raziskovanjem, deloma pa zaradi naše tradicionalne navzočnosti pri dogajanju v različnih skupnostih, ki nas posredno ali neposredno nagovarjajo tudi kot pomočnike pri načrtovanju dela z uživalci drog. Zato je naše angažiranje pri pripravi magistrskega študija na področju drog tako rekoč pričakovana posledica našega dosedanjega dela, predvsem v pomenu raziskovanja ter utemeljevanja konceptov in metod dela na področju uživanja dovoljenih in nedovoljenih drog.

Ustvarjanje novega mednarodnega magistrskega študija je več kot le priložnost za usmerjen študij, ki bo obogatil prakso. Je tudi priložnost za razmislek in nove vpoglede v področje, še posebej ker je zasnovan na multidisciplinarnosti. Pri pripravi študija namreč sodelujemo v mednarodni skupini strokovnjakov, ki je del neformalne mednarodne mreže NERUDA (*Network of European Research in Drug Use and Addiction*). Eno od srečanj mreže NERUDA je v organizaciji naše fakultete potekalo tudi v Sloveniji, januarja 2008 v Strunjanu, in takrat smo to srečanje izkoristili tudi za organizacijo seminarja. Tako je pet prispevkov v številki, ki je pred vami, prav plod tega seminarja. Seminar, ki je potekal 17. januarja 2008, je udeležence seznanil z aktualnimi temami s področja trendov uživanja alkohola in drog, s preventivnimi programi in vlogo lokalnih skupnosti. Potekal je v obliki predavanj in delavnic, deloma v slovenskem, deloma v angleškem jeziku. Vključeval je delo v skupinah s tematskim poudarkom na *Načrtu lokalnih »scen« uživanja drog glede na tipologijo uživalcev, Načrtu novih načel s področja preventivnega dela in Načrtu akcijskega dela v lokalnih skupnostih*.

NERUDA je mreža strokovnjakov in raziskovalcev s področja uživanja drog in alkohola

z univerz v Stockholmu, Helsinkih, Londonu, na Dunaju, v Torinu, Pragi, Varšavi, Lizboni, Aarhusu, Bremnu in drugih mestih. Njen poglaviti namen je spodbujanje mednarodnega in primerjalnega raziskovanja na področju drog in zasvojenosti. Teme, ki se jih posebej loteva, so teorija in koncepti zasvojenosti, zasvojenost mladih in učinkovitost družbenih odgovorov.

Na januarskem srečanju leta 2008, na katerem je bila posebna pozornost namenjena mladim in uživanju drog ter delu z njimi na področju drog in drugih zasvojenosti, je bila pozornost namenjena tudi vsebinski in organizacijski pripravi mednarodnega magistrskega študija na področju drog, imenovane EMDAS (*European Masters in Drug and Alcohol Studies* – Evropski magisterij s področja študij drog in alkohola). Pri pripravi magistrskega študija sodelujejo štiri univerze iz mreže NERUDA, in sicer iz Slovenije naša fakulteta, iz Velike Britanije Univerza v Middlesexu, z Danske Univerza v Aarhusu in iz Italije Univerza Piemonte Orientale Amedeo Avogardo v Novari. Strokovnjaki z omenjenih univerz sestavljajo multidisciplinaren tim s področja zdravstva, sociologije, socialnega dela, antropologije, kriminologije, političnih ved in raziskovanja.

Magistrski študij EMDAS, ki je v pripravi, predvideva šest obveznih in pet izbirnih predmetov. Med študijem obveznih predmetov naj bi študenti dobili vpogled v teorije in prakse evropske politike in raziskovanja na področju drog. To znanje naj bi jim omogočilo kritičen in hkrati celosten vpogled v vprašanja uživanja dovoljenih in nedovoljenih drog ter zasvojenosti. Pri izbirnih predmetih je poudarek na uveljavljenih pristopih in konceptih, ki prevladujejo na tem področju, kot so zmanjševanje škode, kriminalizacija, uporabniška perspektiva, kultura uživanja in delo z uživalci v različnih službah. Študij bo večinoma potekal na daljavo, načrtujejo pa tudi skupna intenzivna srečanja in e-učenje. Številka *Socialnega dela* študija ne predstavlja, menimo pa, da ga je treba v uvodniku omeniti, saj pomembno pripomore k vključenosti fakultete in našega Centra za študije drog in zasvojenosti v

mednarodno dejavnost, je pa tudi okoliščina, ki ustvarja razmere za teoretski in praktičen razvoj na tem področju.

Januarsko srečanje je bilo eno od delovnih srečanj skupine EMDAS. Pripomoglo je k nastanku prispevkov profesorjev in raziskovalcev iz tujine in Slovenije, ki obravnavajo problematiko drog in alkohola ter so predstavljeni v tej številki. Prikazani so njihove zadnje ugotovitve in primeri dobrih praks, ki se je uveljavila v tujini.

Tako Matej Sande predstavi rezultate raziskave, opravljene med slovenskimi dijaki, o uporabi alkohola in drog na maturantskih izletih ter o vplivih informativnega gradiva na samo uporabo. V izvirnem prispevku, katerega angleški prevod je bil objavljen v reviji *Socialna pedagogika* (letnik 13, številka 2, strani 197–214), predstavi zakonitosti uporabe drog, posebnosti in tveganja pri uživanju drog ter možnosti zmanjševanja škode. Opozori na normalizacijo in sprejetje alkohola v Sloveniji. Sklene z ugotovitvijo, da so prav maturantski izleti primerna priložnost za izvajanje preventivnih programov.

Podobno kot Sande tudi madžarska raziskovalka Zsuzsanna Elekes predstavi rezultate raziskave o uporabi alkohola in drog, in sicer med srednješolci glavnega mesta Madžarske med letoma 1995 in 2007. Raziskava je bila opravljena po zgledu ESPAD-ove večnacionalne raziskave. Avtorica v poročilu ugotavlja povečanje oziroma zmanjšanje uporabe različnih drog, razlike, ki se pojavljajo med spoloma, spremembe v zakonitostih načina uživanja alkohola in alkoholnih pijač ter odnos dijakov do prepovedanih drog. Poročilo sklene z ugotovitvijo, da se je konec devetdesetih let uporaba alkohola in prepovedanih drog med madžarskimi srednješolci ustalila ali delno zmanjšala.

Zmanjšanje uporabe alkoholnih pijač v svojem članku opazajo tudi kolegi iz Italije, Franca Beccaria in drugi. Zmanjšanje uživanja alkoholnih pijač v Italiji, ugotavljajo avtorji, je povezano predvsem z družbenimi spremembami, ki so se pojavile v obdobju od konca druge svetovne vojne do leta 2005 in niso posledica preventivnih in zdravstveno-izobraževalnih

programov, ki so sicer pripomogli k seznanjenosti s problematiko uživanja alkohola in tveganj, povezanih z njimi. Prav tako to zmanjšanje ni posledica prohibicionističnih politik, ki temeljijo na nadzoru. V članku avtorji navajajo razloge za zmanjšanje uporabe čistega alkohola, dejavnike, ki so k temu pripomogli, trende uživanja alkohola in vzorce uživanja alkohola med odraslo italijansko populacijo.

Neučinkovitost prohibicionističnega pristopa modernih politik prikažeta danska avtorja Torsten Kolind in Karen Elmeland. V svojem članku predstavita primer dobre prakse danske politike, ki kot akterje pri zmanjševanju škode pri uživanju alkoholnih pijač med mladimi vključi starše oziroma odrasle prostovoljce in jim prizna položaj kompetentnih partnerjev. Članek prikaže njihovo vključenost v preventivno delo in partnerski odnos med starši, lokalno skupnostjo in šolami. Predstavljen je model mladinskih zabav, ki jih organizirajo, promovirajo in izvajajo starši in na katerih je uživanje alkohola dovoljeno. Avtorja prikažeta vlogo staršev pri organizaciji, distribuciji, nadzoru zaužitega alkohola in pomoči pri čezmernem uživanju. Cilj takšne vloge staršev je po eni strani zagotoviti varno uživanje in zmanjšati tveganje ob upoštevanju potreb po eksperimentiranju in življenjskega sloga mladih, po drugi strani pa določiti pravila in omejitve ter s tem odložiti prvo srečanje z alkoholom. Avtorja članka opišeta primer prakse, ki dopolnjuje javno zdravstveno preventivo, in prikažeta način dobrega sodelovanja med lokalno skupnostjo in odgovornimi starši.

Tudi avtorica Betsy Thom prikaže različne pristope k mobilizaciji lokalne skupnosti pri zmanjševanju škode na področju uživanja alkohola in prepovedanih drog. V članku predstavi pojem skupnosti in dejavnike, ki vplivajo na razporeditev moči, in nevarnosti pri prerazporeditvi, saj ta vpliva na obstoj različnih družbenih struktur. Vse to avtorica prepleta s predstavitvami različnih tako imenovanih večkomponentnih programov in opiše načine sodelovanja lokalne skupnosti oziroma vključevanja družbenih skupin pri zmanjševanju škode na področju uživanja alkohola in prepovedanih drog v lokalni

skupnosti. Družbene skupine predstavi kot nezadostno izrabljen vir, kot nekaj, kar vpliva na dolgoročno uspešnost programa.

V številki so poleg prispevkov, povezanih s srečanjem NERUDA, zbrani tudi članki, ki so prišli v uredništvo revije *Socialno delo* v zadnjih dveh letih in obravnavajo področje drog in alkohola. Dva članka sta rezultat ciljnega raziskovalnega projekta z naslovom Vrednotenje izvajanja nacionalne strategije in medresorskega sodelovanja na področju dovoljenih in nedovoljenih drog. Naročnik projekta je bilo Ministrstvo za zdravje in smo ga na fakulteti izvajali v letih 2006–2008. V prvem članku avtorici Ines Kvaternik in Liljana Rihter natančno preučita nacionalni program na področju drog in kot največjo oviro pri uresničevanju programa vidita odsotnost akcijskega načrta in razpršitev pristojnosti med različne resorje kot posledico ukinitve Urada za droge.

Članek Nina Rodeta in drugih avtorjev prikazuje kvalitativno analizo diplomskih nalog študentov naše fakultete v obdobju od 2000 do 2007, katerih tema so bile dovoljene in nedovoljene droge. Tako se na zanimiv način seznanimo z dogajanjem na področju drog v Sloveniji. Ocenjujemo, da bi lahko z združevanjem parcialnih pogledov (na podlagi opravljenih raziskav) sčasoma, kot navaja v tej številki Rode s sodelavci (2009), pokrili večino Slovenije in omogočili pregled stanja na področju drog v celoti.

Sledi izrazito etnografski prispevek avtoric Ines Kvaternik in Vere Grebenc o aktivnih uživalcih drog. Obravnavata razloge v prid odprtju varne sobe za uživanje drog.

Prispevek, ki je izrazito doživljajski zapis izkušnje in obravnava delovanje skupine za samopomoč, ki se je oblikovala na pobudo CSD Tolmin, smo uvrstili v rubriko Poročilo iz prakse. Številka prinaša tudi recenziji knjig, in sicer knjige *Politika drog: Pogled uporabnikov in uporabnic* avtorice Ines Kvaternik, ki je izšla leta 2006, in knjige *Grozljivi gost: Nihilizem in mladi* avtorja Umberta Galimbertija iz leta 2009. Deli sta zanimivo branje. Recenzent prve zapiše, da je »fenomenalen prispevek na področju tematike nedovoljenih drog in poziv k spremembi obstoječe politike«, recenzent druge pa meni, da je »dragocena in poglobljena analiza širšega družbenega konteksta in hkrati dogajanj v psihah sodobnih ljudi«. Z obema knjigama smo v našem prostoru pridobili pomembno literaturo, ki nam omogoča premislek o dosedanjih stališčih in konceptih. Za konec v številki poročamo tudi o udeležbi na mednarodnih srečanjih, ki sta povezani s področjem drog.

Številka, ki je pred vami, je torej sicer izrazito tematska, a hkrati zaradi raznolikosti ponuja mozaično sliko dogajanja na področju drog. Je pregled nekega obdobja, v katerem smo kot fakulteta bili ali smo še navzoči, predvsem pa je poskus, da spodbudimo razpravo.

Amra Šabić, Vera Grebenc